

Шихелілі Джавід Сафаїл огли

Стратегія Росії і США у Каспійському регіоні

УДК 327(73+470):262.81

DOI <https://doi.org/>

10.24195/2414-9616-2018-2-120-126

Шихелілі Джавід Сафаїл огли

аспірант

Київського національного університету

імені Тараса Шевченка

вул. Володимирська, 60, м. Київ,

Україна

У статті аналізуються концептуальні засади і основні чинники формування зовнішньополітичних стратегій Росії і США у Каспійському регіоні. Автор доводить, що регіональна зовнішньополітична стратегія РФ визначалася інтересами національної енергетичної монополії та її провідним завданням було і залишається неприпущення створення самостійних транспортних маршрутів, які б давали каспійським країнам змогу експортувати енергоносії на світовий ринок російським контролем. Утримання контролю каспійським маршрутом постачання важливо для Росії і щодо її глобальної енергетичної стратегії, основним спрямуванням якої є досягнення позиції провідного постачальника енергоносіїв у країні Європейського Союзу та проникнення завдяки цьому важелю у його економіку і в політичну сферу. Російська політика у регіоні у інструментальному сенсі спрямована на підтримання власного воєнного домінування і утворення ситуативних партнерських відносин, які забезпечують механізм геополітичного панування. Російська політика є політикою послаблення рівноправних схем міждержавного регіонального співробітництва, утримання мовольного доступу до транспортування енергетичних ресурсів. Навпроти, політика США спрямована на створення незалежних від Росії рівноправних міждержавних альянсів і на забезпечення вільного конкурентного доступу до природних енергетичних ресурсів регіону. Росія прагне контролювати процес встановлення міжнародно-правового статусу Каспійського моря, забезпечуючи таку схему його врегулювання, яка буде гарантувати її монопольну й пануючу геостратегічну позицію, порівняно з іншими країнами Каспійського басейну. Метою статті є аналіз зовнішньополітичних стратегій Росії і США у Каспійському регіоні, виходячи із сучасних тенденцій розвитку світових відносин. Констатується, що регіональна стратегія Росії спрямована на політичну ізоляцію регіону, успішно реалізовувалась протягом перших десятиліть. Її методами є створення зон контрольованої нестабільності, затягування територіального розмежування і утворення протиріч у відносинах каспійських країн, військове домінування. Методи дослідження включають геостратегічний аналіз позиції країн регіону у контексті регіональних у глобальних цілей політики великих країн – США і Російської Федерації. Автор доходить висновку про загалом успішну протидію Росією регіональним проектам США, спрямованим на відкриття енергетичного потенціалу регіону для світового ринку і його глибоке політичне переформатування через створення регіонального політичного блоку ГУУАМ. Нині це становище зазнає змін через зміну базових факторів, які зумовлювали російські успіхи.

Ключові слова: Каспійський регіон, Росія, США, зовнішньополітична стратегія, ГУУАМ.

Вступ. Із політико-географічної та геополітичної точок зору, Каспійське море є об'єктом, який утворює природне поєднання інтересів низки країн, які належать до різних регіонів світу. Це країни Центральної Азії (Казахстан, Туркменістан), країни Закавказзя (Азербайджан), Іран та Російська Федерація. Вказані країни є досить різними за своєю історико-культурною належністю. Усі вони, за виключенням Ірану, є пострадянськими республіками. У всіх країнах панівним, або відчутним, є вплив ісламу, але у різних його версіях (шиїтської – для Азербайджану та Ірану, сунітської – для Казахстану та Туркменістану). Російська Федерація не належить цілком до світу ісламу, але має у своєму складі історичні території ісламського світу і численні мусульманські меншини.

Через географічне становище усі зазначені країни включені до контексту позакаспійської регіональної політики. Казахстан і Туркменістан – до політики країн Центральної Азії, із безпосереднім впливом РФ та КНР, Іран – до Близького Сходу, Азербайджан – до політики регіону Закавказзя, маючи тривалу історію збройного конфлікту із невизнаною Нагорно-Карабахською республікою, підтримувану Вірменією. Безпосереднім зовніш-

ньополітичним контекстом, який впливає на усі країни регіону, є проблема статусу, територіального поділу та користування ресурсами Каспійського моря; посереднім – формування транскаспійських і транскавказьких транспортних, включно із транспортуванням енергоносіїв, маршрутів. У той же час включеність країн до регіональних політик часто дає змогу окреслювати «каспійсько-центральноазійський» або «чорноморсько-каспійський» регіони, а також об'єднаний регіон Центральної Азії та Кавказу.

Такий широкий геополітичний контекст каспійської політики зумовлює наявність у ньому інтересів наддержави – США та великих країн – РФ та КНР, де протистояння інтересів США і РФ досі вирішальним. Отже, зовнішньополітична ситуація у регіоні справлятиме відчутний вплив на регіональну та світову політику, що робить її актуальним предметом для дослідження.

Мета і завдання. Таким чином, метою статті є аналіз зовнішньополітичних стратегій Росії і США у Каспійському регіоні, з огляду на сучасні тенденції розвитку світових відносин.

У вітчизняній літературі аналіз зовнішньополітичних стратегій щодо Каспійського регіону

здійснюється переважно щодо проблем створення шляхів постачання енергоносіїв до України і до країн Європи. Оцінка енергетичного потенціалу країн Каспію у контексті енергетичної дипломатії України надається у роботах В.І. Брушка та О.Д. Шандро [3], В.В. Дергачової та Є.О. Кузнецової [9], О.І. Мілашовської та Н.Д. Гоблик-Маркович [16] та ін. Регіональна політика привертає увагу українських дослідників із точки зору реалізації чорноморських проектів інтеграції і форм балто-чорноморського партнерства, з яких провідним є регіонального блоку ГУУАМ. Цій проблемі присвячені, зокрема, розвідки Н.В. Патратія [17], Ю. Будзовича [4], Л.І. Рассохи [19]. Окремі праці стосуються ролі каспійської стратегії у політиках США та Росії [7; 14]. Застосовувані у вітчизняній літературі підходи нині є застарілими через динамічну зміну загальної зовнішньополітичної парадигми регіональної політики. Надмірна «економізація» зовнішньополітичного курсу страждає на короткозорість та не враховує усієї глибини зовнішньополітичних стратегій. Інтерес до регіональних проектів інтеграції, які просувалися США у кінці 1990-х – на початку 2000-х рр., був кон'юнктурним та не знайшов поглибленого теоретичного розвитку, що було відображенням загальних вад стратегічного бачення, характерних для тогочасної української дипломатії.

Методи дослідження. Дослідження регіональних стратегій РФ та США отримало більшого розвитку у працях дослідників із Росії та інших країн СНД. Якнайчастіше це відбувається у рамках дослідження російської так званої «енергетичної дипломатії»; зокрема, у працях С.З. Жизніна та І.А. Гулієва [12], В.Д. Долгушева [10], І.Б. Ежиєва [23]. Дослідники аналізують аспекти зовнішньої політики у регіоні також із геополітичної точки зору, як-от у працях А.М. Темірбулатова [22], П. Дарабади [8], К.Г. Ланда [15]. Також досліджується регіональна політика щодо взаємодії інтересів основних регіональних та глобальних (РФ, США) гравців (праці С. Гарашової [6], І. Бобокулова [2] та ін.). Зрештою, у працях англомовних дослідників проблематика схожа. Проблеми зовнішньополітичних стратегій США і РФ досліджуються у контексті проблем використання енергетичного і транспортного потенціалу регіону. Пік інтересу до теми припадає на перше десятиліття ХХІ ст., коли світові ціни на вуглеводні енергоносії досягали найбільших величин, а потреба провідних світових економік у них була максимальною. Це праці Г. Бахгата [24], Р. Калтера [27], Т. Ліча [31]. Останнім часом каспійська стратегія Росії привертає увагу через її агресивне спрямування. У роботах С. Бланка і Й. Кіма [25], П. Дібба [28] розкриваються сучасні мотиви і цілі російської стратегії у регіоні. Каспійській стратегії США присвячено праці А. Грідаса [29] і Н. Грісона [30]. Отже, методи дослідження мають вклю-

чати геостратегічний аналіз позиції країн регіону у контексті регіональних у глобальних цілей політики великих країн – США і Російської Федерації. Також, зважаючи на виключне значення вуглеводневих енергоносіїв щодо економічного та глобального політичного значення регіону, методологія дослідження передбачає елементи економічного аналізу у частині добування та експортування (транспортування) вуглеводневих енергоносіїв, які добуваються у регіоні.

Результати. Енергетичні ресурси Каспійського регіону на теперішній час є основним чинником, який визначає його міжнародну політичну значущість і його місце у зовнішньополітичних стратегіях великих держав. За відомостями BP Statistical Review of World Energy 2017, розвідані запаси нафти у прикаспійських країнах становлять відповідно 10,6 млрд т у Російській Федерації, 18,8 млрд т – в Ірану, 5,5 млрд т – у Казахстану, 1 млрд т – в Азербайджану, 0,1 млрд т – у Туркменістану; для природного газу – це 44,8 трлн куб. м, 29,6 трлн куб. м, 1,8 трлн куб. м, 8,0 трлн куб. м відповідно [26]. Для малих каспійських країн переважна частина цих ресурсів зосереджена у регіоні Каспійського моря. Через те, що сухопутні родовища вуглеводнів безпосередньо Каспійського регіону були виснажені у процесі експлуатації у ХХ ст., виключний політичний інтерес становить саме акваторія Каспійського моря, на шельфі якої розташовуються наявні запаси. Акваторія Каспійського моря має також значення стосовно можливого транспортного маршруту для постачання на світовий ринок значних запасів із нафтових та газових родовищ Казахстану та Туркменістану, які розташовані у сухопутних частинах їх територій.

Регіональна зовнішньополітична стратегія РФ, яка почала формуватися у 1990-х рр., визначалася інтересами національної енергетичної монополії – концерну «Газпром». Її провідним завданням було і залишається недопуск створення самостійних транспортних маршрутів, які б давали каспійським країнам змогу експортувати енергоносії на світовий ринок російським контролем. Ідеальною для російської політики вважається ситуація, коли енергетичні ресурси каспійських країн постачатимуться через систему внутрішніх російських нафто та газопроводів (КТК, Атирау-Самара, Бургас-Александрополіс, Прикаспійський газопровід, САЦ, Південний потік). Однібічна інтеграція енергетичних транспортних систем Росії та каспійських країн надає Росії змогу здійснювати широкий маневр обсягами постачання, заміщуючи транспортованими каспійськими енергоносіями внутрішнє споживання та регулюючи обсяги експорту. Становище монопольного транзитера дає змогу впливати на обсяги поставок каспійських країн і на формулу експортної ціни. Утримання контролю каспійським маршрутом постачання важливе

для Росії і її глобальної енергетичної стратегії, основним спрямуванням якої є досягнення позиції провідного постачальника енергоносіїв у країні Європейського Союзу та проникнення завдяки цьому важелю в його економіку і в політичну сферу.

Методи досягнення цього комплексу цілей зовнішньополітичної стратегії РФ включають гру на протиріччях регіональних країн і створення ізольованих регіональних блоків зі своєю провідною участю. Зовнішня політика РФ отримала широкі можливості для реалізації свого курсу, що, насамперед, зумовлюється проблемним правовим статусом Каспійського моря після набуття незалежності республіками колишнього СРСР. Каспійське море є унікальним природним водоймищем – найбільшим замкненим безстоковим озером, яке за своїм розміром може розглядатися і розглядається як море. Це обмежує коло країн, які мають безпосередній доступ до його басейну, та зумовлює позицію, яка заперечує можливість застосування до його міжнародно-правового режиму Конвенції ООН із морського права 1982 р. Нині статус Каспійського моря визначається договором РРСФР та Ірану від 26 лютого 1921 р. та радянсько-іранською угодою від 25 березня 1940 р. Обидві угоди є безстроковими та мають у своїй основі принцип «вільної води», у центрі їх положень є режими судноплавства і рибної ловлі, які були пріоритетними для сторін на момент їх укладання. Проблема поділу і використання морського шельфу не може бути ними ефективно врегульована.

Проблема поділу морського шельфу Каспію була актуалізована вже у першій половині 1990-х рр. Для Азербайджану вона є ключовим питанням національного економічного розвитку. Через послідовні спроби РФ блокувати процес поділу, вже у 1993 р. Азербайджан вдався до сепаратних дій із вирішення проблеми експлуатації шельфу. Уряд Г. Алієва, якого 3 жовтня 1993 р. було обрано президентом країни, домогся припинення військових дій у Нагорному Карабасі, стабілізував внутрішньополітичне становище і перейшов до укладання угод зі світовими нафтодобувними компаніями. З опорою на Азербайджан були сформовані проекти транспортних маршрутів: нафтопроводу Баку-Тбілісі-Джейхан (закладений 2002 р., відкритий 2006 р.), та газопроводу Набукко (проектується із 2002 р.). Останній передбачає транспортування газу як із Азербайджану, так і з родовищ Північного Іраку.

У своїй політиці дипломати Азербайджану спиралися на пряму підтримку Туреччини. На рубежі 1990-х – 2000-х рр. стратегія передбачала формування більш широкого підходу, реалізованого у спробі побудови регіонального блоку ГУУАМ за участю чорноморських, каспійських та центральноазійських країн: Грузії, України, Узбекистану, Азербайджану та Молдови. У разі реалізації, він змінював загальну політичну ситуацію у регі-

оні. Такий блок надавав опосередкований важіль для здійснення регіональної стратегії США, забезпечуючи їй самодостатню підтримку і певну противагу Росії. В аспекті енергетики ним могло бути забезпечено формування північного розгалуження транскаспійського маршруту постачання енергоносіїв – через Чорне море та Україну. Із цією метою у 2001 р. в Україні було побудовано нафтопровод Одеса – Броди, розрахований на постачання 14,5 млн т нафти на рік із перспективою продовження до Адамової Застави у Польщі і виходу на північноєвропейські морські транспортні маршрути. Факторами, які ускладнювали його реалізацію, були технологічна несумісність сортів азербайджанської легкої нафти AzeriLight та важкої російської нафти експортного сорту Urals та недостатність обсягів каспійської нафти для постачання альтернативним до турецького маршрутом. 2005 р. організацію покинув Узбекистан. Зовнішня політика України як провідного учасника об'єднання виявляла ознаки нестійкості та піддавалася суттєвому російському впливу. Загалом Росії вдалося протягом 2000-х рр. нейтралізувати ГУУАМ як орієнтований на США політичний проект, який міг змінити конфігурацію сил у регіоні.

Поточна зовнішня політика РФ у регіоні спрямована на утримання становища арбітра, який бере участь у вирішенні конфліктних відносин між каспійськими країнами, та на створення замкненого регіонального блоку країн, орієнтованих на Росію. Важливим інструментом у реалізації цієї стратегії ізоляції регіону є військове домінування РФ.

Дійсно, каспійські країни мають низку потенційних територіальних конфліктів, викликаних невизначеним статусом нерозподіленого морського шельфу [12, с. 242]. Це конфлікти Азербайджану і Туркменістану (родовища «Чираг», «Кяпаз» («Сердар»), «Азері» («Омар»)), Азербайджану та Ірану, РФ та Казахстану. Неврегульованість територіальних суперечок, а також низка інших факторів тиску змушують країни регіону орієнтуватися на позицію РФ. До таких факторів належать: вплив РФ на Вірменію, тобто потенційна можливість відновлення вірмено-азербайджанського конфлікту; неоголошені територіальні претензії РФ на території Північного Казахстану, з наявною там російськомовною меншиною; політична ізоляція Ірану, який шукає певної опори у співробітництві із Росією.

Нині дипломатія країн регіону було сформульовано кілька позицій щодо вирішення проблеми шельфу. Росія, за підтримки Ірану, наполягала на тому, щоб прикаспійських країн належали лише прибережні зони, а решта морського простору і шельфу були б у спільному володінні. Це давало змогу обмежити участь «зовнішніх гравців» – транснаціональних компаній у розробці і транспортуванні вуглеводнів. Із такою позицією від початку були не згодні Азербайджан, Туркменія і Казахстан, які

виступають за поділ усього Каспію на сектори [11]. Проте схеми такого поділу пропонувалися відмінні. Азербайджан наполягав на поділі акваторії Каспію за принципом продовження серединних ліній сухопутних кордонів – за такого вирішення Азербайджан отримував виключно сприятливу конфігурацію кордонів, зберігаючи контроль над спірними родовищами нафти. Туркменістан пропонував виключити з конфігурації виступаючі частини берегової лінії, насамперед Апшеронський півострів; за такого принципу до країни відходили спірні з Азербайджаном три нафтових родовища. Іран пропонує схему поділу моря на рівні частини за 1/5 його площі. Казахстаном висловлені компромісні пропозиції із визначенням виключних економічних 25-мільних зон на основі Конвенції 1982 р. [21].

Чинними є Угода РФ та Казахстану про розмежування північної частини від 6 липня 1998 р. із протоколом від 13 травня 2002 р., угода РФ із Азербайджаном про розмежування суміжних ділянок дна 23 вересня 2003 р., тристороння угода Росія-Казахстан-Азербайджан про точку стику ліній розмежування суміжних ділянок дна від 14 травня 2003 р. (останньою визначені географічні координати розмежувальних ліній), а також Рамкова конвенція про захист морського середовища Каспійського моря від 4 листопада 2003 р., що вступила в дію 12 серпня 2006 р.

За участю Росії були реалізовані схеми так званого багатостороннього співробітництва у Каспійському регіоні. Так, була утворена постійна Спеціальна робоча група з розробки Конвенції про правовий статус Каспійського моря на рівні заступників міністрів іноземних справ прикаспійських країн (СРГ). Із рубежу тисячоліть проводяться Каспійські саміти голів прикаспійських країн у п'ятисторонньому форматі, які стали вже регулярними. I-й було проведено у квітні 2002 р. (Ашхабад), II-й – 16 жовтня 2007 р. (Тегеран), III-й – 18 листопада 2010 р. (Баку), IV-й – 29 вересня 2014 р. (Астрахань) [13; 20]. Їх продовженням є Міжурядові економічні конференції, перша з яких відбулася у Астрахані, 3–4 жовтня 2008 р. Розвитком «багатостороннього співробітництва» стала нереалізована нині час пропозиція щодо створення спеціального міжнародного фінансового інституту регіонального розвитку, а також іранська ініціатива, підтримана Росією, зі створення Організації каспійського економічного співробітництва (ОКЕС). Угода про співробітництво у сфері безпеки на Каспійському морі обговорювалася на III Каспійському саміті 18 листопада 2010 р. у Баку.

Хоча остаточної згоди країнами регіону досягти не вдалося, посилюється сприйняття російської пропозиції щодо визначення схеми розмежування акваторії Каспійського моря за принципом Модифікованої рівновіддаленої серединної лінії (MML).

Можна спостерігати тенденцію мілітаризації регіону [5]. Слідуючи за Азербайджаном, інші країни Каспійського регіону реалізують більш чи менш масштабні програми розвитку морських озброєнь. Е 2012 р. був спущений на воду перший із ракетно-артилерійських кораблів Казахстану. Досить амбіційною, спрямованим на можливе військове протистояння із Азербайджаном, є програма військового будівництва Туркменістану. Можна спостерігати певне військове зближення, аж до планів проведення спільних навчань, між Росією, Туркменістаном та Іраном [32]. У 2016 р. Росія здійснила масштабну військову демонстрацію, обстрілявши ракетами морського базування «калібр» цілі у Сирії із кораблів, розташованих у акваторії Каспійського моря [18]. Варто зазначити, що військові суперечності та регіональна «гонка озброєнь» орієнтовані на двостороннє військове протистояння між країнами Каспію і не ставлять під сумнів беззаперечне військове домінування Росії [1].

Висновки. Таким чином, регіональна стратегія Росії, спрямована на політичну ізоляцію регіону, успішно реалізовувалась протягом перших десятиліть. Її методами є творення зон контрольованої нестабільності, затягування територіального розмежування і утворення протиріч у відносинах Каспійських країн, військове домінування. Для Росії це є частиною великої зовнішньополітичної стратегії, основою якої є контроль за енергетичними потоками і проникнення в економічну і політичну сфери країн ЄС.

Успішна реалізація Росією власної стратегії і протидія регіональним проектам США у перші десятиліття 2000-х рр. мають кілька причин. Першою із них варто вважати вкрай сприятливу економічну кон'юнктуру, за якої зростання світових цін на енергоносії супроводжувалося динамічним зростанням попиту на них у країнах Європи, включаючи Україну, яка виступала найбільшим експортним ринком Газпрому. У цей час, по-друге, серед «старих» політичних еліт ЄС панувало уявлення про глибину політичної трансформації Росії, сумісність її пострадянських інститутів з європейськими та можливість стратегічного співробітництва. Ставлення «старих» еліт ЄС до курсу дипломатії неоконсервативної адміністрації президента США Дж. Буша молодшого було виражено негативно, а її політичні проекти із трансформації Близькосхідного, Центральноазійського і Каспійсько-Чорноморського регіонів не знаходили розуміння і підтримки. По-третє, слабкими були пострадянські режими ключових країн, які мали становити підтримку основному проекту американської каспійської стратегії – ГУУАМ. Українська дипломатія не виявила здатності чинити опір російському впливу. Як наслідок, Азербайджан лишився необхідної йому зовнішньої підтримки, а Туркменістан і Казахстан вдалися до розвитку східного, спрямованого на КНР, вектору своєї енергетичної політики як альтернативи російському домінуванню.

Нині актуальним є дослідження новітніх тенденцій розвитку регіональних стратегій великих держав, які зазнають трансформації через зміну базових зовнішньополітичних умов: коливання зовнішньополітичних пріоритетів Туреччини, посилення впливу КНР у регіоні, внутрішня консолідація і вироблення самостійного зовнішньополітичного курсу України, політична ізоляція РФ і її конфлікт із «новими» політичними елітами ЄС, зрушення на світових ринках енергоносіїв.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бекмагаметов Д. Каспий – источник разногласий между Ираном и Россией. Курсив. 2014. URL: https://www.kursiv.kz/news/vlast/kaspiy_istochnik_raznoglasiy_mezhdu_iranom_i_rossiey/
2. Бобокулов И. Международно-правовое оформление границ как условие региональной безопасности в Центральной Азии. Центральная Азия и Кавказ. 2011. № 2. С. 29–39.
3. Брушко В.І. Каспійський регіон у контексті енергетичної дипломатії України / В.І. Брушко і О.Д. Шандро. Науковий вісник Дипломатичної академії України. 2016. Вип. 23(3). С. 144–155.
4. Будзович Ю. ГУАМ в контексті забезпечення безпеки та співробітництва Чорноморського регіону. Вісник Прикарпатського університету. Політологія. 2015. Вип. 9. С. 80–88.
5. Волков В. Гонка вооружений на Каспии / DW. 2012. URL: <http://www.dw.de/dw/article/0,,16229490,00.html>.
6. Гарашова С. О некоторых геополитических аспектах стратегии США в Каспийском регионе. Кавказ и глобализация. 2010. № 3-4. С. 33–40.
7. Гарашова С. Формирование энергетического интереса США в Каспийском регионе. Новая парадигма. 2014. Вип. 122. С. 131–138.
8. Дарабади П. Каспийский регион в международно-геополитической системе начала XXI века. Кавказ и глобализация. 2010. № 1-2. С. 7–21.
9. Дергачева В.В. Экономическая интеграция в контексте энергетической безопасности национальной экономики / В.В. Дергачева и Е.А. Кузнецова. Проблемы инновационно-инвестиционного розвитку: науково-практичне видання. 2012. № 3. С. 69–79.
10. Долгушев Д.В. Конфликт энергетических интересов России и США в Центральной Азии и Каспийском регионе. Вестн. Том. гос. ун-та. История. 2011. № 4 (16). С. 90–97.
11. Ельцин с Назарбаевым поделили Каспий. Коммерсант. 1998. 10 апреля. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/196272>.
12. Жизнин С.З. Энергетическая дипломатия в Каспийском регионе / С.З. Жизнин и А.О. Гулиев. Вестник МГИМО. 2012. № 1. С. 241–246.
13. Жильцов С. Роль Каспийских саммитов в решении региональных проблем / С. Жильцов and И. Зонн. Обзоратель-Observer: научно-аналитический журнал. 2017. № 9 (332). С. 62–71.
14. Кондратенко О.Ю. Геополитичний статус Росії як регіональної держави. Нова парадигма. 2014. Вип. 122. С. 138–152.
15. Ланда К.Г. Геополитические проблемы Каспийского региона. Власть. 2010. № 5. С. 117–120.
16. Мілашовська О.І. Паливно-енергетичні ресурси України: сьогодення та майбутні перспективи / О.І. Мілашовська і Н.М. Гоблик-Маркович. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Сер.: Економіка. 2014. Вип. 2. С. 19–25.
17. Патратій Н.В. Місце України у процесах регіональної інтеграції у чорноморсько-каспійському просторі. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Питання політології. 2011. Вип. 18. № 949. С. 208–117.
18. Притчин С. Каспийское море в центре всеобщего внимания / Россия в глобальной политике. 2016. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Problemy-krupnogo-kalibra-17944>.
19. Рассоха Л.І. Активізація ролі України у розвитку спільноти демократичного вибору: історико-політичний аспект. Стратегічні пріоритети. 2008. № 1(6). С. 168–176.
20. Рожков И. Ретроспектива каспийских саммитов: от стабильности к прогрессу. Проблемы постсоветского пространства. 2017. Т. 4. № 3. С. 210–220.
21. Споры вокруг Каспия: компромисс пока не достигнут / DW. 2012. URL: <http://www.dw.com/ru/спору-вокруг-каспия/a-16271507>
22. Темирбулатов А.М. Геополитические факторы влияния Каспийского региона в оценках исследователей США. Власть. 2013. № 1. С. 170–173.
23. Эжиев И.Б. Энергетический аспект геополитического риска стратегии США в Кавказско-Каспийском регионе. Власть. 2011. № 7. С. 79–82.
24. Bahgat G. Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region. International Studies Perspectives. 2002. Vol. 3. № 3. P. 310–327.
25. Blank S. Economic Warfare a la Russe: The Energy Weapon and Russian National Security Strategy / S. Blank and Y. Kim. The Journal of East Asian Affairs. 2016. Vol. 30. № 1. P. 1–39.
26. BP Statistical Review of World Energy June 2017. 52 p. URL: <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>.
27. Cutler R.M. Cooperative Energy Security in the Caspian Region: A New Paradigm for Sustainable Development? Global Governance. 1999. Vol. 5. No. 2. PP. 251–271.
28. Dibb P. Why Russia is a threat to the international order. 2016. 40 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep0422>
29. Grigas A. A Natural Gas Diplomacy Strategy for the New US Administration. 2017. 17 p. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep03698>.
30. Grison N.R. NATO's Energy Security Policy Put to the Caspian Test. Connections. 2013. Vol. 12. No. 2. P. 83–94.
31. Leach T. The Great Game, Caspian Oil & Pipeline Politics. AQ: Australian Quarterly. 2003. Vol. 75. No. 6. P. 29–40.
32. Hazar'da rekabet kızışıyor / Tüysüzoğlu G. Yeni Asya. 06/08/2013.

REFERENCES:

1. Bekmagametov D. (2014). Kaspjij – istochnik raznoglasij mezhdu Iranom i Rossiej [Caspian is a source of disagreements between Iran and Russia].

URL: https://www.kursiv.kz/news/vlast/kaspiy_istochnik_raznoglasii_mezhdu_iranom_i_rossiey/ [in Russian].

2. Bobokulov I. Mezhdunarodno-pravovoe oformlenie granic kak uslovie regional'noj bezopasnosti v Central'noj Azii [International legal registration of borders as a condition of regional security in Central Asia]. Central'naya Aziya i Kavkaz. 2011. Vol. 14. No. 2. Pp. 29–39 [in Russian].

3. Brushko V.I. Kaspiiskii rehiion u konteksti enerhetichnoi dyplomatii Ukrainy: [Caspian region in the context of energy diplomacy of Ukraine]. Naukovyi visnyk Dyplomatychnoi akademii Ukrainy. 2016. vol. 23 (3). pp. 144–155 [in Ukrainian].

4. Budzovich Yu. HUAM v konteksti zabezpechennia bezpeky ta spivrobotnytstva Chornomorskoho rehionu: [GUAM in the context of ensuring security and cooperation of the Black Sea region]. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Politolohiia. 2015. vol. 9, pp. 80–88 [in Ukrainian].

5. Volkov, V. (2012). Gonka vooruzhenij na Kaspii. [The Race of Arms in the Caspian Sea]. URL: <http://www.dw.de/dw/article/0,,16229490,00.html> [in Russian].

6. Garashova S. O nekotoryh geopoliticheskikh aspektah strategii SSHA v Kaspijskom regione [On some geopolitical aspects of the US strategy in the Caspian region]. Kavkaz i globalizaciya. 2010. No. 3–4. Pp. 33–40 [in Russian].

7. Garashova S. Formirovanie ehnergeticheskogo interesa SSHA v Kaspijskom regione [Formation of US energy interest in the Caspian region]. Nova paradigma. 2014. VOL. 122. Pp. 131–138 [in Russian].

8. Darabadi P. Kaspijskij region v mezhdunarodno-geopoliticheskoy sisteme nachala HKHI veka [Caspian region in the international geopolitical system of the beginning of the XXI century]. Kavkaz i globalizaciya. 2010. No. 1–2. Pp. 7–21 [in Russian].

9. Dergacheva V.V. EHkonomicheskaya integraciya v kontekste ehnergeticheskoy bezopasnosti nacional'noj ehkonomiki [Economic integration in the context of energy security of the national economy]. Problemi innovacijno-investicijnogo rozvitku: naukovopraktichne vidannya. 2012. No. 3. Pp. 69–79 [in Russian].

10. Dolgushev D.V. Konflikt ehnergeticheskikh interesov Rossii i ssha v Central'noj Azii i Kaspijskom regione [Conflict of energy interests of Russia and the USA in Central Asia and the Caspian region] Vestn. Tom. gos. un-ta. Istorija. 2011. No. 4 (16). Pp. 90–97 [in Russian].

11. El'cin s Nazarbajevym podelili Kaspij (1988). [Yeltsin and Nazarbajev divided the Caspian]. Kommersant. 1998. April 10. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/196272> [in Russian].

12. Zhiznin S.Z. (2012). Energeticheskaya diplomatiya v Kaspijskom regione [Energy diplomacy in the Caspian region]. Vestnik MGIMO. 2012. No. 1. Pp. 241–246 [in Russian].

13. Zhiltsov S. Rol' Kaspijskikh sammitov v reshenii regional'nyh problem [The role of the Caspian summits in solving regional problems]. Obozrevatel'-Observer: nauchno-analiticheskij zhurnal. 2017. No. 9 (332). Pp. 62–71 [in Russian].

14. Kondratenko O.Yu. Heopolitychnyi status Rosii yak rehionalnoi derzhavy [Geopolitical Status of the Russian State Regions]. Nova paradyhma. 2014. Vol. 122. Pp. 138–152 [in Ukrainian].

15. Landa K.G. Geopoliticheskie problemy Kaspijskogo regiona. 2010. No. 5. Pp. 117–120 [Geopolitical problems of the Caspian region]. Vlast'. 2010 [in Russian].

16. Milashovska O.I. (2014). Palyvno-enerhetichni resursy Ukrainy: sohodennia ta maibutni perspektyvy [Fuel and Energy Resources of Ukraine: Present and Future Prospects]. Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Ser. : Ekonomika. 2014. Vol. 2. Pp. 19–25 [in Ukrainian].

17. Patratii N.V. Mistse Ukrainy u protsesakh rehionalnoi intehtratsii u chornomorsko-kaspijskomu prostori [The Place of Ukraine in the Processes of Regional Integration in the Black Sea-Caspian Area]. Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriya: Pytannia politolohii. 2011. Vol. 18, No. 949, Pp. 208–117 [in Ukrainian].

18. Pritchyn S. (2016). Kaspijskoe more v centre vseobshchego vnimaniya [The Caspian Sea at the center of attention] Rossiya v global'noj politike. URL: <http://www.globalaffairs.ru/number/Problemy-krupnogo-kalibra-17944> [in Russian].

19. Rassokha L.I. Aktyvizatsiia roli Ukrainy u rozvytku spilnoty demokratychnoho vyboru: istoryko-politychnyi aspekt [Activation of the role of Ukraine in the development of the community of democratic choice: the historical and political aspect]. Stratehichni priorytety. 2008. No. 1 (6). Pp. 168–176 [in Ukrainian].

20. Rozhkov I. Retrospektiva kaspijskikh sammitov: ot stabil'nosti k progressu [Retrospective of the Caspian summits: from stability to progress] Problemy postsovet'skogo prostranstva. 2017. Vol. 4. No. 3. Pp. 210–220 [in Russian].

21. Spory vokrug Kaspiya: kompromiss poka ne dostignut (2012). [Disputes around the Caspian: no compromise yet]. URL: <http://www.dw.com/ru/споры-вокруг-каспия/a-16271507> [in Russian].

22. Temirbulatov A.M. Geopoliticheskie faktory vliyaniya Kaspijskogo regiona v ocenkah issledovatelej SSHA. [Geopolitical Factors of Influence of the Caspian Region in Evaluations of US Researchers]. Vlast'. 2013. No. 1. Pp. 170–173 [in Russian].

23. Ezhiev I.B. Energeticheskij aspekt geopoliticheskogo riska strategii SSHA v Kavkazsko-Kaspijskom regione [Energy aspect of geopolitical risk of US strategy in the Caucasus-Caspian region]. Vlast'. 2011. No. 7. P. 79–82 [in Russian].

24. Bahgat G. Pipeline Diplomacy: The Geopolitics of the Caspian Sea Region. International Studies Perspectives. 2002. Vol. 3. No. 3. Pp. 310–327.

25. Blank S., Kim Y. Economic Warfare a la Russe: The Energy Weapon and Russian National Security Strategy. The Journal of East Asian Affairs. 2016. Vol. 30. No. 1. Pp. 1–39.

26. BP Statistical Review of World Energy June (2017). URL: <https://www.bp.com/content/dam/bp/en/corporate/pdf/energy-economics/statistical-review-2017/bp-statistical-review-of-world-energy-2017-full-report.pdf>.

27. Cutler R.M. Cooperative Energy Security in the Caspian Region: A New Paradigm for Sustainable Development?. Global Governance. 1999. Vol. 5. No. 2. Pp. 251–271.

28. Dibb P. (2016). Why Russia is a threat to the international order. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep04229>.

29. Grigas, A.A. (2017). Natural Gas Diplomacy Strategy for the New US Administration. URL: <http://www.jstor.org/stable/resrep0369>.

30. Grison N.R. NATO's Energy Security Policy Put to the Caspian Test. *Connections*. 2013. Vol. 12. No. 2. Pp. 83–94.

31. Leach T. The Great Game, Caspian Oil & Pipeline Politics. *AQ: Australian Quarterly*. 2003. Vol. 75. No 6. Pp. 29–40.

32. Hazar'da rekabet kızışıyor / Tüysüzoğlu G. (2013). *Yeni Asya*. 06/08/2013.

The strategy of Russia and USA in the Caspian region

Shikhalili Javid Safayil

Postgraduate Student
of Taras Shevchenko National University
of Kyiv
Volodymyrska str., 60, Kyiv, Ukraine

The article analyzes the conceptual foundations and the main factors of the formation of foreign policy strategies of Russia and the USA in the Caspian region. The author argues that the regional foreign policy strategy of the Russian Federation was determined by the interests of the national energy monopoly and its main tasks were and do not presume the creation of independent transport routes, which would allow Caspian countries to export energy resources to the world market by Russian control. The retention of control over the Caspian route of supply is important for Russia and for its global energy strategy, the main aim of which deals with the achieving the position of the leading supplier of energy resources to the European Union and penetration, thanks to this lever, into its economy and political sphere. The Russian policy in the region in the instrumental sense is aimed at maintaining its own military dominance and creating situational partnerships that provide a mechanism for geopolitical domination. Russian policy is a policy of relaxation of equal schemes of interstate regional cooperation, maintenance of monopoly access to the transportation of energy resources. On the contrary, US policy is aimed at creating independent from Russia equal interstate alliances and providing free competitive access to the natural energy resources of the region. Russia seeks to control the process of establishing the international legal status of the Caspian Sea, providing such a scheme for its settlement, which will guarantee its monopoly and dominant geostrategic position, comparing it with other countries of the Caspian basin. The aim of the article is to analyze the foreign policy strategies of Russia and the US in the Caspian region based on current trends in world relations. It is stated that the regional strategy of Russia is aimed at the political isolation of the region, which was successfully implemented during the first decades. Its methods are the creation of zones of controlled instability, delaying the territorial delineation and the formation of contradictions in the relations of the Caspian states, military domination. The author concludes that, in general, Russia's successful counteraction to regional projects of the United States aimed at opening the energy potential of the region for the world market and its deep political reformatting through the creation of a regional political bloc of GUUAM. At the moment this situation is undergoing change due to a change in the underlying factors that contributed to Russian success.

Key words: Caspian region, Russia, USA, foreign policy strategy, GUUAM.